

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті досліджено значення розвитку сільського господарства як частини цілісного комплексу виробничих ресурсів агроформувань. Досліджено, що важливим кроком у розвитку аграрного сектору є його включення до політики регіонального розвитку. Нове бачення політики розвитку сільського господарства та сільських територій поєднало позиції щодо структурної адаптації та диверсифікації сільської економіки та визначило нові структури фінансування.

Обґрунтовано, що кластерні структури користуються значною підтримкою як на субрегіональному, так і на державному та місцевому рівнях, оскільки вони розглядаються як найефективніший інструмент розширення та активної реалізації інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності всіх типів регіонів та забезпечення ефективного сталого просторового розвитку. Лідерами у впровадженні кластерних структур у Європі дослідники визначають Німеччину, Францію, Італію, Фінляндію, Велику Британію та Нідерланди.

Ключові слова: аграрна політика, регіональний розвиток, агроформування, економіка, кластер, диверсифікація, конкурентоспроможність, сільське господарство.

V. STAVNICHUK

Black Sea Scientific Research Institute

THE EUROPEAN EXPERIENCE OF THE FUNCTIONING OF AGRICULTURAL FORMATIONS AND THEIR IMPACT ON THE DEVELOPMENT PROCESS OF RURAL AREAS

The article defines the importance of the development of agriculture as a part of the integral complex of production resources of agricultural formations. It has been studied that an important step in the development of the agricultural sector is its inclusion in the policy of regional development. The new vision of the policy of development of agriculture and rural areas combined positions on structural adaptation and diversification of the rural economy and defined new financing structures.

Solving the problems of food security at the national and global levels depends primarily on the effectiveness of the mechanisms for ensuring the functioning of the agrarian sector of the economy and related industries. From the point of view of the integration of Ukraine into the European space, it is necessary to study the methodological approaches and practices of the production functions of the agricultural sector of the countries of the European Union, which have significant experience and significant positive results in this field.

Further changes in the policy of agro-industrial production and development of rural areas focused on the formation of a new quality of the rural landscape and ensuring the viability of rural communities, diversification of the rural economy, improvement of quality and safety. Improving access to food and public services, applying the policy of regional development equalization, expanding the circle of participants, focusing on increasing the efficiency of the economic, social and ecological development of rural areas, creating prerequisites and forming partnerships between state and private organizations, applying the principle of subsidiarity civil society, etc.

It is substantiated that cluster structures enjoy significant support at both the subregional, state, and local levels, as they are considered the most effective tool for expanding and actively implementing innovation potential to increase the competitiveness of all types of regions and ensure effective sustainable spatial development. Researchers identify Germany, France, Italy, Finland, Great Britain and the Netherlands as the leaders in implementing cluster structures in Europe.

Key words: agrarian policy, regional development, agricultural formation, economy, cluster, diversification, competitiveness, agriculture.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Вирішення проблем продовольчої безпеки на національному та глобальному рівнях залежить насамперед від ефективності механізмів забезпечення функціонування аграрного сектору економіки та суміжних галузей. З точки зору інтеграції України в європейський простір необхідно дослідити методологічні підходи та практики виробничих функцій аграрної галузі країн Європейського Союзу, які мають значний досвід і значні позитивні результати в цій галузі. Це дасть змогу розробити та запровадити вітчизняні механізми формування нових видів сільськогосподарських виробництв для забезпечення довгострокової позитивної динаміки загального сільськогосподарського виробництва. У цьому контексті ефективний розвиток агропромислового сектору має відбуватися за умов узгодження інтересів сільськогосподарських товаровиробників, села та суспільства в цілому, що матиме сукупний ефект для відновлення та сталого розвитку в цілому. народне господарство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тривала фінансова криза в сільському господарстві зробила сільськогосподарських товаровиробників неконкурентоспроможними учасниками аграрних ринків. Внаслідок цього аграрії не мали змоги забезпечити виробництво необхідною технікою, мінеральними добривами, засобами захисту рослин і

тварин, пестицидами. Подальший розвиток аграрного сектору потребує додаткової ресурсної бази, а інтенсивні методи ведення господарства потребують все більших інвестицій.

Рівень сільськогосподарського виробництва – це розвиток нової форми господарювання в аграрному секторі. Доцільність розвитку сучасних агроформувань та його значення в розвитку сільської місцевості особливо оцінюють В.Г. Андрійчук, М.Д. Бабенко, А.В. Бурковська, П.І. Хаюдуки, С.В. Долінський, М.В. Зубець, С.М. Кваша, М.Й. Малик, О.Ю. Єрмакова, В.К. Збарський, В.К. Терещенко, Г.О. Науковці продемонстрували теоретичний і системний підхід та можливі проблеми щодо створення та функціонування сучасних сільськогосподарських структур.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Проблема формування нового типу господарства (агроформувань), пошуку нових шляхів створення ефективного ринку праці шляхом подальшого вдосконалення механізму економічних відносин, захисту інтересів товаровиробників, соціальної адаптації умов праці та життя села потребує подальшого наукового дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є виявлення позитивних тенденцій та стримуючих факторів розвитку європейського досвіду функціонування агроформувань в сільському господарстві та їх впливу на розвиток сільських територій, виявлення позитивних тенденцій та стримуючих факторів розвитку сучасного агроформування та подальшого розвитку; розробка наукових пропозицій щодо перспективних напрямів формування аграрної галузі та організаційних форм, здатних успішно працювати в умовах сучасних викликів і загроз.

Виклад основного матеріалу

Фундаментальним принципом сучасної аграрної політики європейських країн є взаємопов'язаність розвитку сільського господарства та сільських територій, яка, з одного боку, пов'язана з відносно невеликою часткою агропромислового виробництва в загальній структурі економіки, а з іншого – з боку Європейського Союзу (ЄС) понад 56% населення 27 держав-членів проживає в сільській місцевості, що становить 91% загальної території ЄС [1].

Європейська аграрна політика характеризується тривалим періодом становлення. Передумовою його формування та реалізації стала комплексна проблематика забезпечення продовольчої безпеки внаслідок руйнівних наслідків Другої світової війни. Це сприяло, в тому числі, прискоренню інтеграційних процесів у країнах Західної Європи та здійсненню спільних зусиль щодо якнайшвидшого відновлення промислового та аграрного секторів економіки. Спільна аграрна політика (САП) європейських країн була сформована в 1950-х роках і з часом трансформувалася з політики розвитку сільського господарства в багатофункціональну політику агропромислового виробництва з урахуванням питань розвитку сільських територій.

На ранніх етапах формування та впровадження САП його завданнями є:

- активне впровадження досягнень НТП, раціоналізація виробництва та оптимізація використання елементів для підвищення продуктивності сільськогосподарської діяльності;
- покращення умов життя сільського населення шляхом запровадження справедливого рівня життя та підвищення доходів;
- забезпечення стабільного функціонування ринків, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом;
- досягнення продовольчої безпеки на національному та субрегіональному рівнях;
- формування прийнятної для сільськогосподарських споживачів цінової політики.

Наприкінці 80-х років ХХ століття політика ЄС стала приділяти значну увагу розвитку сільських територій. На рівні Єврокомісії визначено необхідність залучення сільських громад до процесу вирішення складних і першочергових проблем розвитку кожного регіону. Передумовою для такого визнання були інвестиції та перспективи того, що в майбутньому потенціал розвитку традиційного сільськогосподарського виробництва ставатиме дедалі обмеженішим. Це призвело до необхідності диверсифікації економіки села, переходу з часом до використання внутрішніх резервів і широкого розвитку малих і середніх сільськогосподарських підприємств.

Важливим кроком у розвитку аграрного сектору є його включення до політики регіонального розвитку. Нове бачення політики розвитку сільського господарства та сільських територій поєднало позиції щодо структурної адаптації та диверсифікації сільської економіки та визначило нові структури фінансування.

У 1996 році Європейська Комісія організувала та провела конференцію з питань сільського розвитку в Корку, Ірландія. У результаті визначено необхідність комплексного підходу до політики сільського розвитку та прийнято маніфест, основним завданням якого є підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій. Цей документ визначив необхідність міждисциплінарного характеру теорії сільського розвитку, яка на практиці повинна мати чіткі територіальні межі. Необхідно застосувати інтегрований підхід до формування та реалізації в межах усіх сільських територій ЄС,

забезпечити адаптацію та розвиток, сприяти та здійснювати диверсифікацію економіки в напрямку малого та середнього підприємництва, розвиток сфери послуг, управління природними ресурсами та природокористування тощо.

Важливим кроком стало визнання необхідності збалансування цілей і завдань агропромислового (політика ринкової ситуації) та сільського (територіального) розвитку. Крім того, визначено можливість вибору з переліку запропонованих заходів для модернізації сільського господарства, регіонального розвитку та захисту навколишнього середовища для країн-членів ЄС з повним урахуванням їхніх територіальних особливостей.

У 2000-х роках Європейське співтовариство приділяло все більше уваги питанням сільськогосподарського промислового виробництва та сталого розвитку сільської місцевості. Перш за все, це стосується балансу між економічним зростанням і споживанням природних ресурсів та накопиченням відходів. У документі Ради Європи було висвітлено питання, пов'язані з підвищенням економічної та соціальної ефективності сільськогосподарського та промислового виробництва паралельно зі сталим використанням природних ресурсів, обмеженням відходів та збереженням біорізноманіття та екосистем. Цей напрямок розвитку мав бути забезпечений заохоченням споживання здорової та якісної їжі, формуванням екологічно стійкого виробництва, у тому числі органічного, розширеним використанням відновлюваних матеріалів та захистом біорізноманіття. Водночас питання регулювання ринку відійшли на другий план [4].

Подальші зміни політики агропромислового виробництва та розвитку сільських територій зробили акцент на формуванні нової якості сільського ландшафту та забезпеченні життєздатності сільських громад, диверсифікації сільської економіки, покращенні якості та безпеки. Покращення доступу до харчування та громадських послуг, застосування політики вирівнювання регіонального розвитку, розширення кола учасників, зосередження на підвищенні ефективності економічного, соціального та екологічного розвитку сільської місцевості, створення передумов та формування партнерства між державними та приватними організаціями, застосування принципу субсидіарності громадянське суспільство тощо.

Результатом тривалого формування та реалізації загальноєвропейської політики агропромислового виробництва та розвитку села з урахуванням регіональної специфіки стало формування ефективного агропромислового сектору в країнах ЄС. Дослідження у сфері аграрно-промислової інтеграції в розвинутих країнах, у тому числі європейських, показали, що цей вид взаємодії відбувається у вигляді:

- система договірних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними, збутовими та іншими організаціями
- агропромислові організації, створені шляхом об'єднання капіталу і праці корпорацій і окремих громадян (підприємства, кооперативи і т.д.)
- корпорації, які забезпечують весь технологічний цикл від виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації до кінцевого споживача;
- об'єднання, створене на основі договору між його учасниками і очолюване акціонерним товариством, підтримує відносини з іншими учасниками об'єднання або за договором, або шляхом участі у формуванні власності;
- холдингова компанія.

Найактивнішою формою аграрно-промислової інтеграції в Німеччині є кооператив, метою якого є підтримка економічної діяльності його членів шляхом ведення спільного кооперативного підприємства. Місією цих об'єднань є підвищення ефективності господарської діяльності та сприяння розвитку їхніх членів. Кооперативна форма взаємодії товаровиробників сільськогосподарської галузі ґрунтується на утворенні спільних представницьких органів, які здійснюють діяльність, спрямовану на сприяння розвитку господарств, переробці, зберіганню, транспортуванню та реалізації. розвиток сільських територій. Ця інтеграція допомагає малому та середньому підприємству подолати виклики несприятливих ринкових умов і досягти економічної, соціальної та екологічної ефективності [2].

Окрім спеціалізованих агропромислових кооперативів, у Німеччині активно функціонують кооперативні структури, діяльність яких спрямована на забезпечення функціонування сільськогосподарських товаровиробників.

- забезпечення засобами виробництва (машини та ремонт, паливо, насіння, добрива, корми тощо);
- постачання виробникам сировини для переробки;
- безпосереднє виробництво готової сільськогосподарської продукції;
- здійснення супроводу дорадчої та інших видів господарської діяльності;
- будівництво та ін.

Водночас за цих умов зростають і витрати господарства, що потребує активної державної підтримки.

ЄС забезпечує економічну підтримку доходів фермерів у таких сферах: заходи розвитку сільських територій спрямовані на розвиток багатофункціонального сільського господарства, диверсифікацію виробництва та зайнятості в сільській місцевості, виробництво екологічно безпечної продукції, збереження ландшафтів. Водночас слід зазначити, що акценти підтримки поступово зміщуються з ринкових інструментів на розвиток села.

Важливим напрямком державної підтримки фермерів є підвищення соціального захисту фермерів. Основним завданням цих заходів є забезпечення належного страхування працівників сільського господарства щодо пенсійного забезпечення на випадок нещасного випадку та хвороби, потреби догляду або смерті члена сім'ї. З цією метою та в умовах зменшення чисельності населення та, як наслідок, платників у сільській місцевості, уряд постійно коригує систему соціального страхування сільського господарства. На національному рівні визнається необхідність солідарності, співфінансування системи соціального страхування фермерів, які активно працюють у суспільстві. Тому значна частина витрат федерального бюджету витрачається на забезпечення соціальної політики в аграрному секторі [3].

Формування агропромислової інтегрованої структури у Франції має свою специфіку, оскільки роль держави в економічному та соціальному розвитку є дуже сильною. Формування інтегрованих структур в аграрному секторі відбувалося, як і в Німеччині, шляхом утворення кооперативів і досягло значних результатів завдяки значній державній підтримці. Формування кооперативів почалося в 1960-х роках, коли держава почала заохочувати фермерів вступати в кооперативи та інші некомерційні структури. З цією метою було використано кілька інструментів для стимулювання цих асоціацій, серед яких варто відзначити: спрощення умов збільшення землеволодіння за рахунок регулювання ринку землі; дотації для збільшення масштабів капітальних вкладень у сільськогосподарське виробництво; розвиток організованого ринку продукції сільськогосподарської промисловості. При цьому такі об'єднання ставлять за мету забезпечення випуску сільськогосподарської сировини або готової продукції, виробленої їх членами [5].

Подальший розвиток цілісної аграрно-промислової структури зумовив появу обслуговуючих кооперативів високого спільного користування, пов'язаних із розвитком НТП і впровадженням їх досягнень у практичну діяльність та посилення впливу монопольних структур. Кооператив Performance Machinery and Machining Cooperative. Для сприяння розвитку цих об'єднань запроваджено такі фінансово-економічні інструменти, як пільгові кредити, компенсація вартості нового обладнання, часткове звільнення від податків, надання пільгових кредитів тощо.

Кооперативи здійснюють свою діяльність за тими ж принципами, що й звичайні кооперативи, з метою забезпечення можливості концентрації агропромислової продукції у значних обсягах, залучення більших інвестиційних ресурсів та забезпечення взаємоузгодженої технологічної політики. і т.д. Проте кожен учасник такого союзу залишається незалежним.

Кооперативні групи в галузі агропромислового виробництва у Франції є неюридичними організаціями і мають на меті підвищення ефективності господарської діяльності своїх членів за рахунок збільшення виробництва сільськогосподарської сировини, раціоналізації використання наявних ресурсів і гарантій збуту. готової агропромислової продукції. У системі інтегрованих сільськогосподарських галузевих асоціацій ці групи відіграють дуже важливу роль, оскільки зміцнюють рівень конкурентоспроможності продукції членів і полегшують доступ до нових національних і міжнародних ринків.

Кластери є однією з новітніх форм промислово-економічної та територіальної інтеграції, в тому числі аграрно-промислової, в країнах ЄС. Досвід формування та розвитку кластерних структур у цих країнах є одним із найкращих показників успішності формування цих виробничих територій. Перш за все, через те, що багато кластерів у цих країнах сформувалися історично до того, як ці єдині структури отримали офіційне визнання. Це дало можливість дослідити теоретичні та прикладні аспекти їх становлення та функціонування та свідомо впроваджувати найбільш успішні напрацювання в практичну діяльність. Нині кластерні структури користуються значною підтримкою як на субрегіональному, так і на державному та місцевому рівнях, оскільки вони розглядаються як найефективніший інструмент розширення та активної реалізації інноваційного потенціалу для підвищення конкурентоспроможності всіх типів регіонів та забезпечення ефективного сталого просторового розвитку. Лідерами у впровадженні кластерних структур у Європі дослідники визначають Німеччину, Францію, Італію, Фінляндію, Велику Британію та Нідерланди.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підсумовуючи аналіз європейського досвіду сучасної агропромислової інтеграції та її взаємозв'язку з процесами розвитку сільської місцевості, можна виділити ряд загальних тенденцій розвитку галузі:

1. Щоб уникнути нестабільності сільськогосподарського промислового виробництва, країни ЄС докладають значних зусиль для диверсифікації виробництва з метою розширення асортименту та номенклатури виробленої продукції. Зменшення ринкового ризику в цьому секторі бізнесу підвищує його стабільність і забезпечує стабільний розвиток бізнесу, а також бізнес-сектору.

2. Підвищення ефективності виробництва в аграрній галузі здійснюється шляхом структурних змін, які полягають у створенні та підтримці діяльності інтегрованих організацій (переважно типу кооперативів і кластерів), що забезпечують підвищення ефективності використання. Ресурси, доступні для кожної території.

3. Сприяння розвитку сільської місцевості шляхом поєднання заходів для сприяння ефективному розвитку: сільськогосподарське та промислове виробництво; розвиток соціальної інфраструктури та підвищення добробуту сільських жителів, активна участь у виробничому процесі та посилення соціального захисту; здійснення заходів щодо забезпечення сталого розвитку як у сфері виробництва сільськогосподарської промислової продукції, так і у розвитку сільських громад.

2. Розробка та реалізація суттєвих інституційних змін сільськогосподарського виробництва та функцій розвитку сільської місцевості, що полягають у змінах нормативно-правової сфери, використанні інструментів підтримки на державному та місцевому рівнях; створення відкритого та доступного інформаційного середовища; формування інститутів, що сприяють розвитку.

Цей досвід дає можливість сформувати стратегічне бачення розвитку сільських територій, тому може стати міцним фундаментом для формування національних політик у сфері інтеграції аграрної галузі та розвитку сільських територій. Це бачення особливо актуальне в період повоєнного розвитку України, коли потрібно не відновлювати старі та неефективні форми аграрно-промислової інтеграції та розвитку села, а розвивати та активно впроваджувати нові. Критичне переосмислення європейського досвіду у цій сфері дасть змогу розробити та впровадити в економічну практику найбільш ефективні форми інтеграції з урахуванням національних та регіональних особливостей.

Література

1. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с.
2. Попова О.Л. Розвиток багатофункціонального сільського господарства: досвід Німеччини. *Економіка і прогнозування*, 2015. № 2. С. 148–158.
3. Ярошко М. Німецькі реалії сімейного господарювання. URL : <http://www.agrobusiness.com.ua/infrastruktura-rynku/2504-nimetski-realii-simeinogo-gospodariuvannia>.
4. The Cork Declaration - A living countryside : [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.aughty.org/pdf/cork_declar.pdf
5. Шаманська О. І., Єкель Г. В. Інтеграційні процеси як фактор розвитку сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*, 2012. № 18. С. 35—39
6. Hoppe Robert A., Banke David E., Structure and Finances of U.S. Farms: 2005 Family Farm Report United States / Hoppe and. USDA, Agriculture Economic Information Bulletin. 2016. № 12, May. 50 p., DOI: 10.2139/ssrn.923592. URL : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923592.
7. MacDonald J. Family Farming in the United States. Farm Economy. 2014, March 04. URL : <http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2014-march/family-farming-in-the-united-states.aspx#.VQfe2yzy19k>.

References

1. Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy : [monohrafiia] / NAN Ukrainy. In-t rehionalnykh doslidzhen; nauk. red. V. V. Borshchevskiy. Lviv, 2012. 216 s.
2. Popova O.L. Rozvytok bahatofunktionalnoho silskoho gospodarstva: dosvid Nimechchyny. *Ekonomika i prohnouzuvannia*, 2015. № 2. S. 148–158.
3. Yaroshko M. Nimetski realii simeinoho hospodariuvannia. URL : <http://www.agrobusiness.com.ua/infrastruktura-rynku/2504-nimetski-realii-simeinogo-gospodariuvannia>.
4. The Cork Declaration - A living countryside : [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu : http://www.aughty.org/pdf/cork_declar.pdf
5. Shamanska O. I., Yekel H. V. Intehratsiini protsesy yak faktor rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv. *Ahrosvit*, 2012. № 18. S. 35—39
6. Hoppe Robert A., Banke David E., Structure and Finances of U.S. Farms: 2005 Family Farm Report United States / Hoppe and. USDA, Agriculture Economic Information Bulletin. 2016. № 12, May. 50 p., DOI: 10.2139/ssrn.923592. URL : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923592.
7. MacDonald J. Family Farming in the United States. Farm Economy. 2014, March 04. URL : <http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2014-march/family-farming-in-the-united-states.aspx#.VQfe2yzy19k>.